

JUHLAJULKAISU

**SUOMALAINEN
LAKIMIESYHDISTYS**

1898 · 22/10 · 1948

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

TOIMITUSKUNTA:

AARNE REKOLA

V. MERIKOSKI

TAUNO TIRKKONEN

ILMARI MELANDER

TYRVÄÄN KIRJAPAINO OY - VAMMALA 1948

ISSN 0356-7222

ISBN 978-951-855-702-2 (PDF)

Erik Castrén

Kansainvälisen sota-oikeuden kehitysvaiheista*

Varhaisimpina aikoina kansojen ja valtioiden keskinäiset suhteet olivat etupäässä sotaista laatua. Tietenkin oli jo tällöin olemassa jonkinlaista kansainvälistä kauppaa, jonka yhteydessä eri kansat saivat toisiltaan myös joitakin vähäisiä kulttuurivaikutteita, mutta tämä tapahtui yksityisten, verrattain harvojen kauppamiesten välityksellä. Itse valtiot taas joutuivat suoranaiseen kosketukseen yleensä vain sodissa. — Sosiologit ovat tutkissaan nykyisten *luonnonkansojen* elämää todenneet, että niidenkin piirissä tavataan jonkinlaista primitiivistä kansainvälistä oikeutta — tai ehkä paremmin vain vakiintuneita oikeustapoja — myös sota-oikeuden alalla.¹ Sodan aloittamiseen saattaa näiden heimojen piirissä liittyä erinäisiä muo- dollisuuksia kuten etukäteen tapahtuva juhlallinen ilmoitus vihollisuuksiin ryhtymisaikeista, minkä lisäksi itse sodankäynnissä on noudatettava joita- kin esim. kaatuneiden ruumiiden kunnioittamista ja sotapäälliköiden vä- lillä tehtyjen aselepo- ym. sopimusten sitovuutta koskevia sääntöjä. Tästä voi päätellä, että samantapaista käytäntöä on esiintynyt myös ihmis- kunnan historian alkuaikoina.

Sodankäynti oli tällä aikakaudella yleensä varsin julmaa ja säälimä- töntä. Silloisista sivistyskansoista vanhat *egyptiläiset* kuitenkin olivat tässä muita kohtuullisempia. Niinpä heidän tapanaan ei ollut surmata voitettua ja vangiksi joutunutta vihollista, vaan tyydyttiin tekemään hänestä orja, jolloin häntä voitiin käyttää hyväksi Egyptin suurissa rakennustöissä tai

* Tässä kirjoituksessa käsitellään lähinnä sota-oikeutta ahtaassa merkityksessä eli sodankävijöiden keskinäisiä suhteita. Silloin tällöin joudutaan kuitenkin koskettelemaan myös neutraalisuus- eli puolueettomuusoikeutta, koska nämä kaksi oikeuden alaa ovat läheisesti kietoutuneet toisiinsa.

¹ Ks. esim. Numelin, Den gröna grenen, Tampere 1941, s. 38 ss.

kehittyneessä maanviljelystoiminnassa. Samoin olivat *persialaiset* melko inhimillisiä sodankäynnissään, vaikka *kreikkalaiset* historioitsijat ovatkin heitä parjanneet myös tässä suhteessa. Sitävastoin *assyrialaiset* ja myös *israelilaiset* eivät yleensä säälineet vihollisiaan.² Verrattain yleinen tapa oli, että sota oli juhlallisesti julistettava ja että rauhakin solmittiin samalla tavoin. *Kreikkalaiset* vaativat yleensä, että rauhansopimukset oli vahvistettava valalla, jotta niitä varmemmin kunnioitettaisiin. Temppelet ja muut pyhät paikat olivat rauhoitetut myös sodan aikana, joten kuka hyvänsä saattoi käyttää niitä turvapaikkana. Sotavangit joutuivat orjiksi ja arvokkaimpia heistä käytettiin panttivankeina.

Roomalaiset tekivät eron ns. oikean ja väärän sodan välillä. Sotaan ei saanut ryhtyä, ennen kuin senaatti oli todennut, että siihen oli laillinen aihe. Tämän jälkeen ylipapit tai muut lähettiläät »fetiales» veivät perille sodanjulistuksen heittämällä sen merkiksi keihään vastapuolen rajan yli. Kuten *Kleen*³ on huomauttanut, roomalaiset yleensä kiinnittivät suurta huomiota muotoihin, mutta senaatille ei tuottanut vaikeuksia selittää sotaan turvautuminen oikeutetuksi ja niin muodoin luvalliseksi. Laillisia sodan syitä oli varsinaisesti neljä eli vieraiden kansanheimojen tunkeutuminen Rooman alueelle, Rooman lähettiläisiin kohdistuneet loukkaukset, luopuminen liitosta Rooman kanssa ja liittoutuminen Roomaa tai sen liittolaisia vastaan. Varsinkin viimeksi mainittu syy tarjosi laajoja mahdollisuuksia. Itse sodankäynti oli varsinkin alkuaikoina julmaa. Voitettu vihollinen oli vailla lain suojaa, joten hänet sai joko surmata tai tehdä orjaksi, samalla kun hänen omaisuutensa anastettiin. Myöhemmin käytäntö tässä jonkin verran lieventyi. Roomalaisten keksintö oli myös ns. *jus postlimini*, joka tarkoitti sitä, että sotavankeudesta vapautunut sai takaisin entiset oikeutensa ja että entisten omistajien oikeudet palautuivat takaisinvalloittuihin esineisiin.

Valtioidenvälisten sotien lisäksi käytiin Vanhalla ajalla *yksityisiäkin sotia*. Valtioiden rakenne ei ollut tällöin yleensä niin kiinteä kun nykyisin eikä valtiovalta niin luja, että olisi voitu pitää kurissa mahtavia sotapäälliköitä ja korkeita hallintomiehiä. Sotaisat paimentolaisheimot joutuivat myös usein aseellisiin yhteenottoihin keskenään ja varsinaisten valtioiden

² *Kleen*, Mellanfolklig rätt I, Stockholm 1911, s. 18 ss.

³ *M.t.* s. 60 ss.

kanssa. Sisällissodat kuuluivat samoin päiväjärjestykseen. Kaikesta tästä johtui, ettei ero varsinaisten sodankävijäin, sotilaiden ja siviiliväestön välillä ollut läheskään selvä. Kun siviiliväestöllä yleensä ei ollut toiveita saatikka sitten takeita, että sen henkeä ja omaisuutta suojeltaisiin sodassa, oli luonnollista, että se tarttui usein aseisiin puolustukseen näitä oikeus-hyviä ja tilaisuuden ilmaantuessa myös hyötyäkseen aineellisesti tässä yleisessä sekasorrossa. Sotilaat olivat taas etupäässä ammattisotureita, jotka eivät tunteneet sääliä turvattomiakaan kohtaan, vaan toimivat julmasti ja häikäilemättömästi. — Merellä vallitsi vielä epävarmemmat olot merirosvojen jatkaessa toimintaansa sotien väliajoillakin eikä heitä pystynyt juuri kukaan hillitsemään. Yksityiset kauppa-alukset osallistuivat vihollisuuksiin joko yhdessä sota-alusten kanssa tai itsenäisesti. — Ilma-sodasta, joka on varsinaisesti vasta kuluvan vuosisadan »tuote», ei tietenkään voida puhua enempää Vanhalla kuin Keskiajallakaan. Hindujen pyhissä kirjoissa on tosin kertomuksia ilma-alusten käyttämisestä sodissa jo noin 5000—10000 vuotta sitten. Näiden tietojen todenperäisyyttä ei kuitenkaan ole voitu tarkistaa. Ei liioin ole tietoa, minkälaisista ilma-aluksista tällöin olisi ollut kysymys, enempää kuin millä tavoin niitä olisi käytetty. Sitä vastoin tuntuu uskottavammalta eräs toinen tieto, jonka mukaan Kiinassa olisi noin 200 vuotta e.Kr. käytetty leijoja sotilasviestien välittämisessä. Kiinalaisethan ovat tunnettuja kekseliäisyydestään monella muullakin alalla.⁴

Keskiajalla, varsinkin sen alkupuolella, ihmiskunnan kehitys, kuten tiedetään, osoitti monessa suhteessa jopa huomattavaa taantumista Vanhaan aikaan verrattuna. Kansainvaelluksen aika muodostui pääasiassa vanhan rikkirepimiseksi, ja kesti kauan, ennen kuin olot vakiintuivat siinä määrin, että voitiin ryhtyä rakentamaan jotakin uutta. — Sodankäynti maalla pysytteli melkein koko Keskiajan Vanhan ajan matalalla tasolla, mikäli se ei entisestään vielä raaistunut. Ritarikaudella oli kuitenkin havaittavissa jonkinlaista parantumista. Menipä »ritarillisuus» toisinaan niin pitkälle, että sen takia suorastaan menetettiin kalliisti hankitut voitot ja edulliset tilaisuudet. Ritarijoukkojen lisäksi käytettiin edelleenkin palkkasotureja varsin yleisesti, ja näiden sodankäyntitavoissa ei ollut tapahtunut sanottavia muutoksia. Euroopan jakaantuminen useaan pieneen

⁴ Ks. Castrén, Ilmasota I, Vammala 1938, s. 22 s. ja alaviitat.

valtioon ja feodaalijärjestelmä olivat omiaan lisäämään aseellisia yhteenottoja, sisäisiä taisteluja ja yksityisluontoisia sotia. Tilanne muuttui vasta *Keskiajan loppupuolella*, kun valtiovalta alkoi keskittyä harvempiin käsiin kuningasvallan voimistuessa useassa maassa. Tällä tavoin saatiin aikaan myös suurempaa yhdenmukaisuutta sodankäynnissä, ja täten kävi mahdolliseksi valmistaa maaperää sotaa ja sodankäyntiä koskevien valtioidenvälisten sopimusten tekemiselle ja valtioidenväliselle yhteistoiminnalle muutoinkin tällä alalla.

Sodankävijöiden ja siviiliväestön ero oli jatkuvasti epämääräinen, vaikkakin ritarijärjestelmä toi jonkin verran selvennystä siihen. Kansainvälisen oikeuden *tieteisopissa*, joka tällöin sai alkunsa, vaadittiin jo suurempaa turvaa siviiliväestölle sodassa ja myös sodankäynnin inhimillistämistä yleensäkin. Tällaisia oppeja esittivät tunnettu skolastikko *Tuomas Akvinolainen* sekä eräät varhaisajan italialaiset ja espanjalaiset teologit ja oikeusoppineet.⁵ Joku humaninen sotapäällikkö saattoikin ottaa niistä vaarin, ja vaikka teoriassa myönnettiin, että siviiliväestön henkeä ja omaisuutta pitäisi sodassa varjella, oli siviiliväestön kohtalo kuitenkin käytännössä jatkuvasti sattuman varassa. Ja joka tapauksessa katsottiin että »sodan oli elätettävä itse itsensä», mikä merkitsi sitä, että siviiliväestön oli pidettävä huolta miehitysarmeijan moninaisista tarpeista. Tämä tilanne jatkui aina viime vuosisadan puoliväliin saakka, jolloin vasta saatiin aikaan maa- ja merisotaa koskevat ensimmäiset yleissopimukset. Tietenkin kehitys maasodassa meni hitaasti eteenpäin jo ennen tätäkin, mutta milloin vain oli kysymyksessä jokin ankarampi, laajempi ja pitkäaikaisempi sota, kuten esim. 30-vuotissota ja Napoleonin sodat, oli heti havaittavissa raaistumista ja taantumista. Sama toteamus pitää valitettavasti paikkansa myöhemminkin käytyihin sotiin. — Muutoin mainittakoon, että sivistystasosta tai ehkä ennemminkin kansanluonteesta riippuen on eri valtioiden sodankäyntitavoissa ilmennyt suuria eroavuuksia. Sisällissodät muodostuvat yleensä julmiksi ja säälimättömiksi, silloinkin kun niissä kapinoitsijoiden saatua sodankävijäin oikeudet on noudatettava sodankäynnin ylei-

⁵ Nämä samoin kuin eräät myöhemmän ajan oppineet kohdistivat kuitenkin päähuomion ns. oikean ja väärän sodan ongelman selvittämiseen sekä sodan laillisuutta yleensä ja sen poistamista tai rajoittamista koskevaan kysymykseen.

siä sääntöjä. Keskinäinen viha tuntuu olevan sisällissodissa voimakkaampaa ja kurin sekä järjestyksen voimassapitäminen vaikeampaa.⁶

Merisota jatkui Keskiajalla suurin piirtein kuten aikaisemminkin eli merirosvouden ja »yksityisyritteliäisyyden» merkeissä aina tämän aikakauden loppupuolelle saakka, jolloin alkoi kehittyä joitakin laajempaa hyväksymistä saaneita sääntöjä joko käytännön vahvistamina tai kirjoitettuinä säännöskokoelmina. Valtiot itsekkin suosivat kauppa-alusten osallistumista sodankäyntiin. Niinpä Englannissa ja Skandinavian maissa ei pitkiin aikoihin ollut varsinaista valtion sotalaivastoa, vaan valtakunnan puolustus merellä oli uskottu kansan itsensä varustamalle ja ylläpitämälle laivastolle. *Saaliinotto* merellä kukoisti entiseen tapaan, ja sekasorto tällä alalla vain lisääntyi valtioiden alkaessa myöntää kansalaisilleen ns. *repressaalikirjeitä*, jotka oikeuttivat asianomaisen vahinkoja kärsineen hankkimaan itselleen korvausta anastamalla vuorostaan vihollisten aluksia ja niiden lasteja. Nämä repressaalikirjeet erosivat myöhemmän ajan kaapparikirjoista sikäli, että niitä annettiin vain kotimaisille aluksille ja äsken mainittuja rajoitettuja tarkoituksia varten. — Senkin jälkeen, kun neutraalista omaisuutta oli alettu jossakin määrin kunnioittaa myös merellä, vallitsi vihollisomaisuuden suhteen vielä täysi vapaus. Niinpä tämä omaisuus ei ollut suojattu edes neutraalisessa aluksessa ja neutraalistakin lastia kuljettava vihollisalus voitiin julistaa menetetyksi. Tämä sääntö sai nimenomaisen vahvistuksensa ensimmäisessä huomattavassa, myös sodan aikaa koskevassa, merioikeussääntöjen kokoelmassa, nimittäin v:n 1370 paikkeilla Barcelonassa syntyneessä »*Consolato del Mare*»ssa, joka saavutti verrattain yleisen käytännön varsinkin Välimeren piirissä. Hansakaupungit eivät kuitenkaan soveltaneet sitä, vaan oli niillä omat *Visbyn sääntönsä*. *Consolato del Maren* vaikutukset ovat joissakin maissa (mm. Englannissa) ulottuneet aina 19-vuosisadalle saakka. Tässä sääntökokoelmassa säännöstettiin lyhyesti myös alusten tarkastusoikeutta.⁷

Hiukan myöhemmin eli Keski- ja Uuden ajan vaihteessa saivat alkunsa

⁶ Viittaan tässä Amerikan ja Espanjan sisällissotiin sekä omaan kansalaissotaamme v. 1918.

⁷ Toinen samoin yksityisluontoinen huomattava — varsinkin Ranskassa suurta merkitystä saavuttanut — merioikeuden sääntökokoelma, joka kuitenkin on peräisin vasta 1500-luvun loppupuolelta, »*Guidon de la mer*», sisälsi mm. saaliinottoa, repressaalioita ja repressaalikirjeitä koskevia määräyksiä.

myös saartoa ja sotakieltotavaran kuljetusta koskevat säännöt. Kun neutraaliset alukset ja lastit oli jätetty verrattain yleisen käytännön mukaan saaliinoton ulkopuolelle, osoittautui tarpeelliseksi rajoittaa neutraalisten kaupankäyntiä sodankävijöiden kanssa, sikäli kuin se suoranaisesti edisti sotatoimintaa. Tässä tarkoituksessa sotaa käyvät valtiot julkaisivat määräyksiä, joissa kieltotavaran kuljetus viholliselle kiellettiin takavarikoinnin uhalla, mihin toisinaan liittyi myös aluksen ja lastin menetys tai rangaistusseuraamuksia, joskus jopa kuolemanrangaistus. Sotakieltotavaran kuljetuksen estämiseksi tuli tavaksi jo rauhan aikana solmia valtiosopimuksia, joissa kumpikin puoli sitoutui toista sopimusvaltiota kohtaavan sodan varalta kieltämään kansalaisiaan antautumasta tällaiseen toimintaan. Samoin ryhdyttiin kieltämään kaikenlaisten tarvikkeiden mereltä käsinkin tapahtuva kuljetus piiritettyihin paikkoihin rannikolla, mistä taas saarto-oikeus sai alkunsa. Saarrot rajoittuivat aluksi vain yksityisten satamakaupunkien eristämiseen. Vasta 1600-luvulla, sota-alusten ja ammusten saavuttaessa suuremman täydellisyyden, alkoi esiintyä kokonaisten rannikkokaistaleiden saartoja. Vaikka nämä sekä kieltotavarain kuljetusta että saartoa säännöstävät määräykset koskivat periaatteessa kaikkia aluksia, kohdistuivat ne kuitenkin käytännössä yksinomaan neutraaleihin, sillä näihin aikoihin olivat vielä kaikki vihollisalukset ja vihollisluontoiset lastit poikkeuksitta saaliinoton alaisia.

Aikaisemmin noudatettiin verrattain yleisesti sitä sääntöä, että vihollismaassa sodan alkaessa olevat kauppiaat pidätettiin ja heidän koko omaisuutensa vihollissatamissa mahdollisesti olevine kauppaluksineen takavarikoitiin ja julistettiin menetetyksi korvauksetta. Myöhemmin alkoi tässä kuitenkin ilmaantua toisenlaistakin käytäntöä, siten että sanotuille henkilöille myönnettiin tietty poistumisaika sodan puhjetessa. Tästä kehittyi sitten vielä nykyisinkin osittain voimassa oleva ns. *»délai de faveur»* (armonaika) — säännöstö. Myös ns. *angarioikeus*, jolla tarkoitetaan oikeutta pakkotilata vierasta kansallisuutta olevia kauppaluksia sodanaikaista käyttöä varten, juontaa alkunsa jo Keskiajalta.

Merivaltojen voimistuessa kävi helpommaksi pitää kurissa varsinaiset *merirosvot* samoin kuin ne yksityiset merenkulkijat, jotka kotivaltionsa luvalla harjoittivat saaliinottoa suuremmista rajoituksista piittaamatta. Niinpä viimeksi mainituilta alettiin vaatia vala tai rahavakuus, etteivät he

ylittäisi repressaalikirjeissä myönnettyjä valtuuksiaan. Tärkeämpää oli kuitenkin, että yksityisten suorittamien saaliinottojen lainmukaisuutta ryhdyttiin kotivaltion toimesta tutkimaan erityisessä *saaliinotto-oikeusmenettelyssä*, jos kohta saalis-oikeuksien käsittely aina 15-vuosisadalle saakka oli useimmiten pelkkä muodollisuus. Ensimmäinen saalis-oikeus asetettiin Ranskassa v. 1373. — Järjestyksen ja valvonnan täten lisääntyessä kävi toisaalta mahdolliseksi laajentaa saaliinottoon osallistuvien yksityisten alusten toimintaa, siten että ne ryhtyivät saalistamaan valtionkin laskuun. Repressaalikirjeiden tilalle tulivat nyt ns. *kaapparikirjat*, joita voitiin myöntää ulkomaalaisillekin. Kaappareille vahvistettiin vähitellen yksityiskohtaiset toimintaohjeet ensin Ranskassa v. 1584, sitten Espanjassa v. 1621 ja vihdoin Englannissa v. 1707. Myöhemmin eli 1700-luvulla kehitys meni siihen, että kaapparit saivat pitää kaiken saaliin itse.

Uuden ajan tapahtumista *maasodan* alalla mainittakoon, että v. 1648 tehty Westfalenin rauha merkitsi *yksityissotien päättymistä*. Samalla vuosisadalla kirjoitti *Hugo Grotius* sodan ja rauhan oikeutta käsittelevän kuuluisan teoksensa, jossa mm. korostettiin *sodankäynnin inhimillistämisen* suotavuutta. Jos kuitenkin verrataan Grotiuksen tässä suosittelemia sääntöjä nykyisiin, niin huomataan, että niiden välillä on vielä suuri ero:

Merisodan sääntöjen alalla jatkui köydenveto sodankävijöiden ja neutraalien etujen välillä. Consolato del Mare'n *saaliinotto-oikeutta* koskevan säännön rinnalle, joka oli ankara vihollisille, mutta verrattain lempeä neutraaleille, alkoi ilmestyä uusia kriteerioita. Niinpä julkaistiin v. 1681 Ranskassa merivoimien ohjesääntö, joka saattoi voimaan ns. *vihollistartunnan periaatteen*. Tämän mukaan kaikki vihollisaluksessa oleva lasti, myös neutraaliluontoinen, saatiin anastaa, ja vihollisomaisuutta kuljettava neutraalinen alus saatiin myös julistaa menetetyksi muine lasteineenkin. Vielä pitemmälle meni *Hansa-liitto*, joka kielsi neutraaleja käymästä minkäänlaista kauppaa sen vihollisten kanssa, mutta toisaalta epäjohdonmukaisesti vaati itselleen oikeutta ollessaan itse sodan ulkopuolella jopa toimittaa sotakieltotavaraa sodankävijöille. Etupäässä *hollandilaisten* ja *portugalilaisten* ansiosta tuli kuitenkin myöhemmin käytäntöön vapaamielisempikin sääntö, jonka mukaan aluksessa olevan lastin kohtalon ratkaisi aluksen vihollis- tai neutraalinen kansallisuus, mikä sääntö sai sittemmin vahvistuksensa vv. 1713—14 tehdyissä *Utrechtin sopimuksissa*. Valtio-

käytäntö saaliinotto-oikeuden alalla muodostui näin ollen ja jäi jatkuvastikin hyvin kirjavaksi valtioiden noudattaessa milloin mitäkin sääntöä. Oikeusoppineiden, mm. Grotiuksen, vaikutuksesta lievämpi järjestelmä vähitellen kuitenkin pääsi voitolle useimmissa maissa, mutta ei tärkeimmässä merivallassa, Englannissa.

Saattuejärjestelmä, johon alettiin turvautua jo 14-vuosisadalla, saavutti 17-vuosisadan puolivälissä laajan käytännön varsinkin Ruotsissa ja Hollannissa Englannin kuitenkin kieltäytyessä jatkuvasti hyväksymästä sitä.

Tarkastusoikeuden kehitykselle oli merkityksellinen v. 1659 solmittu *Pyreneitten rauhansopimus*, jonka tätä koskevat määräykset ohjaavat käytäntöä osittain vielä nykyisinkin.

*Sotakieltotavar*an käsite vaihteli suuresti eri valtiosopimuksissa. Toisinaan kieltotavaralla tarkoitettiin vain varsinaisia sotatarvikkeita, lähinnä aseita ja ammuksia, kun taas toiset valtiot, mm. Englanti, jo aikaisin käsittelivät mm. laivoja varusteineen, eräitä metalleja ja jopa elintarvikkeita-kin kieltotavarana. Grotius esitti ns. *ehdollisia kieltotavaroita* eli niin hyvin rauhanomaisiin kuin sotaisiin tarkoituksiin soveltuvia esineitä koskevan opin, joka oli omiaan laajentamaan kieltotavaran käsitettä. Toisaalta solmittiin toisinaan jopa niinkin vapaamielisiä sopimuksia, ettei niissä asetettu minkäänlaisia esteitä sodanaikuiselle merikaupalle.

Saarrot alkoivat laajeta laajenemistaan, niin että ne useinkin olivat vain paperilla, valvonnan ollessa sen mukaista. Niiden voimassapitämisen helpottamiseksi keksittiin uusia sääntöjä. Niinpä saartoalueelle matkaava alus saatiin pidättää jo heti alkutaipaleella (ns. *droit de prévention*) ja saarron rikkonutta alusta saatiin ajaa takaa aina sen paluusatamaan saakka (ns. *droit de suite*). Tällä tavoin kehittyi ns. *yhtenäisen matkan* sääntö saarto-oikeudessa. Saarto-oikeuden eräissä yksityiskohdissa, esim. saarron tehokkuusvaatimuksessa ja velvollisuudessa erikseen varoittaa saarto-*aluetta* lähestyviä aluksia, esiintyi erimielisyyttä.

Yhtenäisen matkan sääntö sotakieltotavara-oikeudessa sai alkunsa seuraavasti. Kun Ranska 7-vuotissodan aikana oman kauppalaivaston riittämättömyyden takia turvautui neutraalisiin aluksiin merenkulun ylläpitämiseksi emämaan ja siirtomaiden välillä, julkaisi Englanti v:n 1756 *sotasäännön*, jonka mukaan tällaisia palveluksia vastapuolelle suorittavia aluksia oli kohdeltava vihollisaluksina. Jotta liikenne tästä huolimatta olisi

voinut jatkua vaaroitta, keksittiin keino, että alusten lastit purettiin joissakin näiden siirtomaiden läheisyydessä olevissa neutraalisissa satamissa, joista ne sitten sopivalla tavalla toimitettiin edelleen lopulliseen määräpaikkaansa. Englanti ei kuitenkaan hyväksynyt tällaista, antamansa kiellon, kiertämistä, vaan ryhtyi takavarikoimaan lastit jo ennen niiden saapumista sanottuihin neutraalisiin välisatamiin.

Vielä 17-vuosisadalla oli verrattain yleistä, että meritaisteluita käytiin neutraalisten valtioiden aluevesillä, ja vasta seuraavalla vuosisadalla tuli tähän muutos neutraalisten valtojen tarmokkaiden vastalauseiden ansiosta.

Jo ennen Ranskan suurta vallankumousta oli *Rousseau* esittänyt kuuluisan teesinsä, että sota on valtioiden keskinen asia, joten ne yksityiset henkilöt, jotka eivät osallistu vihollisuuksiin, on jätettävä niiden ulkopuolelle. Tämä humaninen ja ajastaan edellä oleva periaate tuli sittemmin yleisesti hyväksytyksi mannermaisessa oikeuskäsityksessä ja oli sillä huomattava vaikutus, kun sota-oikeuden sääntöjä viime vuosisadan vaihteessa ryhdyttiin kodifioimaan. — *Anglo-amerikkaisella* taholla eivät *Rousseau*n mielipiteet kuitenkaan ole saaneet kannatusta, vaan siellä on aina katsottu, että sotaa käydään koko viholliskansaa vastaan, minkä vuoksi sodankäyntikin saa totaalisen luonteen. Valitettavasti on todettava, että I maailmansodasta lukien tämä katsantokanta on voittanut alaa muuallakin, mikä johtuu mm. tosiasiallisen sotänäyttämön laajenemisesta ilma-aseen vaikutuksesta, suurten kansanryhmien mobilisoinnista sodankäyntiä edistävään kaikenlaatuiseen toimintaan ja nykyisten suurten sotien ankaruudesta.

Ranskan vallankumoussodissa ja niitä seuranneissa *Napoleonin* sodissa ei liioin ollut havaittavissa merkkejä *Rousseau*n oppien vaikutuksesta. Päinvastoin näissä sodissa juuri siviiliväestö joutui suuresti kärsimään. Myös neutraaleja tämä aikakausi koetteli suuresti. Eräät neutraaliset valtiot muodostivat kahdesti, nimittäin v. 1780 ja 1800, ns. *aseellisen neutraalisuusliiton* oikeuksiensa turvaamiseksi, mutta tästä ei ollut sanottavaa apua.

Saaliinotto-oikeuden alalla sovellettiin yleisoikeudeksi kehittyneen *Consolato del Mare*'n järjestelmän rinnalla vapaamielisempiäkin sääntöjä. Eräässä, tosin vain joitakuuta vuosia voimassa olleessa, Amerikan Yhdysvaltojen ja Preussin välisessä v. 1785 tehdyssä kauppasopimuksessa sopimusvallat jopa luopuivat keskinäisesti oikeudesta harjoittaa saaliinottoa,

jos toinen joutuisi sotaan toisen jäädessä neutraaliseksi. Lisäksi sovittiin, että *sotakieltotavaroita* oli lupa tällaisessa tapauksessa pidättää ja tuomita menetetyksi vain korvausta suorittaen. Samoin luopuivat Ranska ja Hampurin vapaakaupunki eräässä samoihin aikoihin tekemässään sopimuksessa harjoittamasta saaliinottoa toistensa kustannuksella.

Napoleonin sodista mainittakoon vielä, että Ranskan ja Englannin välillä puolin ja toisin julistettujen laajojen *saartojen* tarkoituksena oli katkaista yleensä kaikki vihollismaan yhteydet neutraalisiin valtoihin, jolloin saartojen tehokkuuteen ei tietenkään voitu kiinnittää minkäänlaista huomiota. Kun Englanti tapansa mukaan pidatti ja otti vangiksi neutraalisissa kauppa-aluksissakin matkaavia viholliskansalaisia, vastasi Ranska vangitsemalla alueellaan olevat englantilaiset.

Nyt selostettuna aikakautena ilmaantuivat senaikaiset ilma-alukset *kiin-topallot* ensimmäisen kerran *sotänäyttämölle*, nimittäin v. 1794 *Charle-roi'n* piirityksessä, jossa niitä käytettiin tähystystoiminnassa.

Näiden sotien päätyttyä vv. 1814—15 pidetyssä *Wienin kongressissa* ei käsitelty sota-oikeutta, eikä tällä alalla tapahtunut sanottavaa edistystä ennen kuin vuosisadan puolivälissä. Mainittakoon kuitenkin, että *Yhdysvallat* jatkoivat toimintaansa saaliinotto-oikeuden poistamiseksi merelläkin solmimalla vapaamielisiä sopimuksia. Niinpä v. 1854 sovittiin Venäjän kanssa, että sovellettaisiin periaatetta vapaa lasti — vapaa alus, ei-vapaa alus — vapaa lasti. Myös *Etelä-Amerikan* valtiot osoittivat samanlaista harrastusta, etupäässä kuitenkin vain omassa piirissään.

Ilmapalloja käytettiin ensimmäisen kerran *hyökkäysaseena* Venetsian piirityksessä v. 1849, tosin ilman miehistöä, varustamalla ne pommeilla ja sytytyslangoilla. Yritys päättyi kuitenkin nolosti pommien räjähdellessä osittain ennenaikaisesti ja tuulen painaessa osan ilmapalloista takaisin piirittävien itävaltalaiden sotavoimien puolelle.

Krimin sodan puhjetessa sotaa käyivät valtat selittivät, etteivät ne aikoneet myöntää tässä sodassa kaapparikirjoja⁸ ja että ne tulisivat kunnioittamaan neutraalisissa aluksissa olevaa ei-kieltotavaranluontoista lastia, mitkä lupaukset pidettiin.

Tämän sodan päättäneessä *Pariisin* rauhankongressissa v. 1856 hyväk-

⁸ Jo tätä ennen oli kaapparialusten käyttö alkanut huomattavasti vähentyä. Niinpä niistä oli mm. luovuttu v. 1744 Venäjän ja Turkin välillä käydyssä sodassa.

syttiin merisota-oikeuden *selityskirja*, joka oli ensimmäinen kirjoitettu sota-oikeuden yleismaailmallinen säännöskokoelma, eräänlainen merisota-oikeuden Magna Charta. Selityskirjassa kiellettiin kaapparialusten käyttö, määrättiin, että vihollisluontoinenkin lasti kieltotavaraa lukuunottamatta on suojattu neutraalisessa aluksessa ja että neutraalisluontoinen lasti samoin poikkeuksin nauttii koskemattomuutta vihollisaluksessa, sekä sovittiin, että ainoastaan tehokkaasti voimassapidetty saarto on velvoittava. Saaliinotto-oikeuteen nähden oli tärkeätä, että nyt saatiin Englantikin lopulta luopumaan Consolato del Mare'n järjestelmästä. Valitettavasti olivat selityskirjan säännöt kuitenkin liian ylimalkaisia, mikä haitta tuli näkyviin varsinkin molemmissa maailmansodissa. Sotakieltotavaran määrittelemättä jättäminen oli tässä ehkä suurin varjopuoli. Samoin olisi kaivattu tarkempia määräyksiä siitä, miten saartoja on toteutettava. Pariisin selityskirja on jatkuvasti voimassa, mutta myöhemmät yritykset sen täydentämiseksi ovat rauenneet.

Selityskirjaan ovat liittyneet melkein kaikki valtiot, ja ulkopuolistenkin valtioiden lienee kunnioitettava sen määräyksiä tavanomaisena oikeutena. Huomautettakoon kuitenkin, etteivät *Yhdysvallat* ole sitä nimenomaan hyväksyneet, vaikka sanottu valtiokin on sitä käytännössä soveltanut. Yhdysvaltojen asenne johtui siitä, että se olisi halunnut mennä vielä pitemmälle ja poistaa saaliinotto-oikeuden kokonaisuudessaan. Kun toiset eivät taas suostuneet tähän ja Yhdysvalloilla oli näihin aikoihin suhteellisen heikko sotalaivasto, ei se katsonut voivansa luopua kaapparialusten käytöstä. — Nytemmin ovat kaapparialusten tilalle tulleet ns. *apuristeilijät*, joilla tarkoitetaan sota-aluksiksi muutettuja kauppa-aluksia. Ero näiden ja kaapparialusten välillä on kuitenkin suuri, sikäli että apuristeilijöillä sota-aluksina pitää olla sotilaallinen päällikkö ja sotilaskuriin alistunut miehistö. — Saaliinotto-oikeuden poistamista koskeva toiminta jatkui vielä Yhdysvaltojen yritysten mentyä myttyyn, mutta tässä saavutettiin vain tilapäistä menestystä pienehkössä valtiopiirissä.

Maasotaa ja sotaa yleensä säännöstävä toiminta pääsi varsinaisesti vauhtiin vasta viime vuosisadan loppupuolella. — Amerikan sisällissodan aikana eli v. 1863 ottivat Pohjoisvaltiot käytäntöön professori *Francis Lieberin* laatiman sodankäyntiohjesäännön. Tämä ohjesääntö rakentui varsin humanisille periaatteille ja siitä oli myös varsin suurta hyötyä, kun

Euroopassa vähän myöhemmin ryhdyttiin kodifioimaan maasodan sääntöjä. — V. 1864 Genève'issä allekirjoitettiin *haavoittuneiden ja sairaiden kohtelua* maasodassa koskeva *yleissopimus*. Tähän sopimukseen ja sen tilalle sittemmin v. 1906 ja jälleen 1929 tullessiin uusiin, parannettuihin ja täydellisempiin sopimuksiin ovat melkein kaikki sivistysvaltiot liittyneet. V. 1868 hyväksyttiin sotaa yleensä koskeva *Pietarin selityskirja*, jossa kiellettiin käyttämästä 400 grammaa *keveämpiä* räjähtäviä ammuksia.

V. 1874 kokoontui Brysselissä kansainvälinen konferenssi, jossa laadittiin ehdotus maasodan ohjesäännöksi. V. 1899 Haagissa pidetyssä ns. *ensimmäisessä rauhankonferenssissa* hyväksyttiin sitten — suurelta osalta tähän ehdotukseen pohjautuva — *maasodan lakeja ja tapoja* koskeva *yleissopimus* (siihen liittyvine yksityiskohtaisine ohjesääntöineen), johon useat valtat yhtyivät. Lisäksi hyväksyttiin konferenssissa *kolme* sodankäyntiä koskevaa *selityskirjaa*, joissa kielletään pudottamasta 5 vuoden aikana ilma-aluksista ammuksia ja räjähdysaineita sekä käyttämästä (aikarajoituksetta) ammuksia, joiden yksinomaisena tarkoituksena on tukahduttavien ja myrkyllisten kaasujen levittäminen tai jotka helposti laajenevat taikka litistyvät (ns. dum-dum luodit). Lopuksi konferenssi esitti erinäisiä *toivomuksia*, jotka koskivat sotien eräiden syiden (suuret asevarustukset ja sotilasbudjetit) poistamista ja sodankäynnin säännöstämistä tarkoittavaa vastaista toimintaohjelmaa, joista kuitenkin vain osa näistä jälkimmäisistä on toteutunut. — Edellä mainittu yleissopimus ja sitä täydentävät selityskirjat sisälsivät verrattain yksityiskohtaisen ja — silloin vallinneisiin oloihin katsoen — onnistuneen maasodankäynnin oikeussääntöjen kodifoinnin.

Merisotaa koskevat kysymykset tulivat osittain ratkaistuiksi v. 1907 pidetyssä *Haagin II rauhankonferenssissa*, minkä lisäksi siinä hyväksyttiin uusi, tarkistettu *maasotaa* koskeva yleissopimus, *vihollisuuksien aloittamista* koskeva yleissopimus sekä *neutraalisuutta maa- ja merisodassa* säännöstävät yleissopimukset. Merisotaa koskevat sopimukset säännöstävät seuraavia seikkoja: *viholliskauppa-alusten kohtelua sodan puhjetessa, kauppa-alusten muuttamista sota-aluksiksi, itsestään laukeavien merenalaisten kosketusmiinojen käyttämisehtoja, merisotavoimien suorittamia tulituksia, haavoittuneita ja sairaita koskeva Genève'in v:n 1906 sopimuksen periaatteiden soveltamista merisodassa, saaliinoton rajoittamista* eräissä

suhteissa ja kansainvälisen merisotasaausoikeuden perustamista. Viimeksi mainittua kysymystä koskeva sopimus jäi kuitenkin ratifioimatta, jota vastoin kaikkiin muihin on liittynyt useita valtioita, eräät niistä kuitenkin tietyin varauksin. Sopimuksiin sisältyvä ns. *yleisliittymisehto* — joka tarkoittaa sitä, ettei niitä tarvitse soveltaa minkään sodankävijävaltioiden kesken, jos sotaan on osallistunut jokin ei-sopimusvaltio — on myös omiaan vähentämään niiden arvoa. Niinpä esim. I maailmansodan suhteen oltiin eri mieltä, velvoittivatko sanotut sopimukset lainkaan silloisia sodankävijöitä.

Maasotaa koskeva sopimus ei sanottavasti eronnut aikaisemmasta, v:n 1899, sopimuksesta. Merisotaoikeuden kohdalta jäi vielä avoimeksi mm. tärkeät saartoa ja kielto tavaran kuljetusta koskevat alat. Englannin tässä konferenssissa yllättäen tekemä ehdotus kielto tavaran pidätysoikeuden poistamisesta ei johtanut tuloksiin. Sitä vastoin hyväksyttiin konferenssissa vielä *selityskirja*, jossa »III rauhankonferenssiin saakka» kiellettiin ammuksien ja räjähdysaineiden pudottaminen ilma-aluksista. Vihdoin esitti konferenssi *toivomuksen*, että seuraava rauhankonferenssi kokoon-tuisi kahdeksan vuoden kuluttua eli v. 1915 jatkamaan edellisen työtä. Tällöin riehuva I maailmansota teki kuitenkin tyhjäksi tämän suunnitelman toteuttamisen.

Sitä ennen oli kuitenkin Lontoossa tehty vv. 1908—09 yritys vielä säännöstämättömien tärkeimpien merisotaoikeuskysymysten ratkaisemiseksi. Tätä varten pidettyyn konferenssiin osallistuivat suurvaltojen lisäksi Espanja ja Hollanti ja siellä päästiinkin yksimielisiksi melkein kaikista käsiteltävänä olevista tärkeimmistä kysymyksistä. Suureksi osaksi konferenssissa vain vahvistettiin — kuten Haagissakin — voimassa olevan tavanomaisen oikeuden sääntöjä, mutta osa hyväksytyistä säännöksistä oli myös sovittelujen tulos. Merisotaoikeusselityskirja jäi kuitenkin valitettavasti ratifioimatta lähinnä Englannin ylähuoneen vastustuksen takia:

Selityskirja ei kuitenkaan tällaisenaakaan jäänyt vaille kaikkea merkitystä. I maailmansodan alussa sotaa käyvät merivallat näet ilmoittivat aikovansa toimia sanottujen sääntöjen mukaisesti. Varsin pian, sodan käynnin kiihtyessä niin maalla kuin merellä, sanotut valtiot kuitenkin luopuivat niistä. Pahinta oli, ettei lopulta kunnioitettu edes Pariisin selityskirjan, saartoa ja saaliinottoa koskevia, määräyksiäkään, vaikka ne

kiistattomasti olivat voimassa olevaa oikeutta. Vain kaapparialusten käyttöä koskevaa kieltoa ei rikottu. Menettelyään sodankävijät puolustivat repressaalitoimenpiteenä tai paremman puutteessa viittaamalla sodan ankaruuteen ja sen erikoisiin olosuhteisiin. Merisodankäynti laajoine, myös neutraaleihin kohdistuvine, saartoineen, merensulkemisineen ja sotakieltotavaraluetteloineen alkoi monessa suhteessa palautua Napoleonin aikaisiin muotoihin. Maailmansodan omiin keksintöihin kuuluivat taas ns. *mustat listat*, joita laadittiin neutraalisissa maissa toimivista epäilyttävistä liikemiehistä, *yhtenäisen matkan* periaatteen kaikenlaatuiset laajennukset, ns. *navicert-järjestelmä*, joka edellytti neutraalisten kauppialusten reitin ja lastin tutkimista ja hyväksymistä sodankävijöiden edustajien toimesta, ennen kuin matkalupa myönnettiin, alusten velvoittaminen poikkeamaan omasta aloitteestaan tai niiden kuljettaminen sodankävijöiden *tarkastussatamiin*, neutraalisten maiden kaupan muunlainenkin *valvonta* mm. säännöstelemällä niiden tuontia ja vientiä. Näihin toimenpiteisiin ryhtyivät etupäässä Englanti ja eräät sen liittolaiset. Edelleen mainittakoon Saksan toimeenpanema häikäilemätön *sukellusvenesota* ja kauppialusten aseistaminen toisella taholla sen seurauksena.

Paljon rikkomuksia esiintyi myös *maasodankäynnissä* sekä itse rintamalla että sen takana niin omalla kuin miehitetyllä alueella. Eräitä *viiolisuusmuotoja* koskevia kieltoja ja rajoituksia ei noudatettu ja *siviiliväestön* oikeuksia loukattiin varsinkin miehitysalueella. Haagin säännökset osoittautuivat vanhentuneiksi myös maasodassa.

Tämä sota oli ensimmäinen, jossa *ilma-aluksilla* oli sodankäynnissä huomattava osuus. Lentokoneita oli kyllä käytetty pienessä mitassa *pommien pudottamiseen* jo Tripolin sodassa v. 1911, mutta I maailmansodassa niiden käyttö eri tarkoituksiin kasvoi kasvamistaan sodan jatkuessa. Haagin rauhankonferenssin ilmapommituskielto osoittautui mahdottomaksi pitää voimassa. Kun ilma-alusten käytöstä sotatarkoituksiin ei sen lisäksi ollut juuri minkäänlaisia sopimussäännöksiä eikä liioin tavanomaisen oikeuden normejakaan, vallitsi tässä suhteessa suuri epätietoisuus ja käytännön kirjavuus, kunnes sitten sodan kestäessä vakiintui eräänlaisia sääntöjä.⁹

⁹ Kansainvälisen oikeuden kohtalosta I maailmansodassa ks. tarkemmin esim. Kunz, *Kriegsrecht und Neutralitätsrecht*, Wien 1935, s. 46 ss., 107 ja 192 s.

I maailmansodan jälkeen valtiot keskittivät toimintansa etupäässä itse sodan poistamiseen tai sodan mahdollisuuksien rajoittamiseen mm. Kansainliiton järjestelmän puitteissa, jolloin kuitenkin jäätiin puolitiehen. Pariisin v:n 1928 pöytäkirja vuorostaan kyllä kerta kaikkiaan kielsi sodat kansallisen politiikan välikappaleina ja korosti valtioiden välisten riitaisuuksien rauhanomaisen selvittämisen välttämättömyyttä, mutta jätti taas kokonaan avoimeksi näiden määräysten tehostamisen. Myös valtioiden asevarustusten rajoittamista koskevat hyvät yritykset menivät suurin piirtein myttyyn.

Kaikeksi onneksi ei kuitenkaan aivan kokonaan unohdettu säännöstää myös sodankäyntiä täydentämällä ja uusimalla sen puutteellisia ja vanhentuneita normeja. — Samalla kertaa kuin Genève'issä v. 1929 tarkistettiin, kuten aikaisemmin jo mainittiin, haavoittuneiden ja sairaiden kohtelua maasodassa koskeva yleissopimus, hyväksyttiin siellä myös sotavankien oikeuksia turvaava yksityiskohtainen yleissopimus, joka sekä kehitti että täydensi sotavangeista Haagin maasotaohjesäännössä olevia niukkoja määräyksiä. Kumpaankin yleissopimukseen on yhtynyt useita maita, Suomi kuitenkin vain ensin mainittuun. — Jo tätä ennen oli Genève'issä v. 1925 allekirjoitettu pöytäkirja, jossa myrkyllisten ja vaarallisten kaasujen sekä bakteerien kaikenlainen käyttö vihollisen tuhoamiseksi sai ehdottoman tuomionsa. Myös Suomi on liittynyt tähän pöytäkirjaan. Haagin sopimukseen verrattuna kaikki nämä kolme Genève'in sopimusta osoittivat sikäli edistymistä, ettei niihin sisältynyt aikaisemmin mainittua yhteisliittymisehtoa.

Jos sitten vielä otamme huomioon Lontoon v:n 1930 laivastosopimuksessa (22 art:ssa) olevan säännöksen, jossa teroitetaan sukellusveneiden velvollisuutta noudattaa niin saaliinotto- kuin muussa sotatoiminnassaan merisota-oikeuden yleisiä määräyksiä, niin I maailmansodan jälkeiset saavutukset sodankäynnin säännöstämisessä ovatkin tulleet luetelluiksi. — Valitettavaa oli, että Haagissa vv. 1922—23 eräiden johtavien valtojen aloitteesta kokoontuneen ns. lakimieskomissionin laatima ilmasotaa ja radiolennättimen käyttöä sodassa koskeva erittäin ansiokas säännöskokoelma ei tullut valtiosopimuksena hyväksytyksi. Eräät valtiot ovat kuitenkin jouduttuaan sittemmin sotaan selittäneet aikovansa vapaaehtoisesti soveltaa näitä ilmasodan säännöksiä, mutta käytännössä eivät sodankävijät ole

yleensä antaneet niiden sitoa toimintavapauttaan: — *Kansainvälinen Punainen Risti* ponnisteli tarmokkaasti erityisten *siviiliväestön suojelua* koskevien sopimussäännösten aikaansaamiseksi ja eräiden muidenkin uudistusten ja parannusten suorittamiseksi sodankäynnin säännöstimisessä, mutta uusi maailmanpalo esti näiden hyvien suunnitelmien toteuttamisen.

I maailmansotaa seuranneista pienemmistä sodista tai »aseellisista selkauksista» ei ole paljoakaan mainittavaa. Huomattavimmissa näistä, nimittäin *Abessinian sodassa* sekä *Japanin* ja *Kiinan* pitkäaikaisessa selkauksessa esitettiin syytöksiä sodankäyntisääntöjen rikkomisesta, kuten häikäilemättömästä ilmasodasta, (Kiina Japania ja Abessinia Italiaa vastaan) ja sotavankien huonosta kohtelusta (varsinkin Italia Abessiniaa vastaan) sekä — Abessinian taholta Italiaa vastaan — myös myrkyllisten kaasujen käyttämisestä.

II maailmansota kolhi jälleen pahoin kansainvälistä sota-oikeutta. Lyhyesti voidaan todeta, että myrkyllisten kaasujen käyttöä lukuunottamatta edellisen suursodan rikkomukset uusiutuivat, jopa sen »saavutukset» eräissä suhteissa ylitettiin. *Maasodassa* oli ehkä surullisin ilmiö se tapa, jolla eräät sodassa tappiolle joutuneet suurvallat kohtelivat *sotavankeja* ja vihollisen *siviiliväestöä* sekä omalla että miehittämillään vihollisalueilla välittämättä suuriakaan Haagin ja Genève'in edellä mainituista sopimuksista. *Miehitysalueita* käytettiin myös taloudellisesti hyväksi siinä määrin, että niiden voimavarat imettiin melkein tyhjiin, ja kun sitten peräntyminen alkoi, hävitettiin sekin vähä, mikä mahdollisesti vielä oli jäljellä, säästämättä edes selvästi rauhanomaisia esineitäkään.

Merisodassa jäivät jälleen unohduksiin niin Lontoon kuin Pariisin selityskirjan määräykset. Aloitettiin siitä, mihin I maailmansodassa oli päädytty. Niinpä molemminpuoliset *kauppasaarrot* tulivat melkein heti voimaan, ja neutraalit saivat vielä kerran kokea samat rajoitukset ja saman painostuksen kuin I maailmansodassa *aavan meren sulkemisten*, *Saksan rajattoman sukellusvenesodan*, *mustien ja harmaiden listojen*, *navicertien*, *tonniston pakkotilauksien* ja *aikarahtauksien*, *tarkastusjärjestelmän*, *ulkomaan kaupan valvonnan* ja *rajoitusten* ym. muodossa. Uutta oli Englannin ja eräiden sen liittolaisten käytännössä ns. *shipwarrant-järjestelmä*, joka tarkoitti ylimalkaisesti selostettuna, että neutraalisille kauppa-aluk-

Kansainvälisen sotaoikeuden kehitysvaiheista

sille myönnettiin tiettyjä etuja merivakuutusten ja polttoaineiden saannin ym. suhteen sekä helpotuksia rahdin ja henkilöiden kuljetuksessa ehdoin, että nämä alukset vuorostaan suorittivat vastapalveluksia, esim. aikarahtausten muodossa, asianomaiselle sodankävijävaltiolle. Neutraalistien valtioiden vastalauseet jäivät yleensä huomioon ottamatta.

Murheellisin oli tilanne kuitenkin *ilmasodan* alalla. Sodan alussa näytti tosin siltä, että sodankävijät tyytyisivät käyttämään ilma-aluksia vain varsinaisten vihollisuuksien suorittamiseen itse maarintama-alueella. Mutta jo v:n 1940 puolivälissä ulotettiin niiden toiminta, aluksi Englannin ja Saksan välillä sekä myöhemmin yhä yleisemmin koko vihollisalueelle. Kun tällöin sitten tulitettiin ns. *sotilaallisia kohteita* rintaman takana asutuskeskuksissa ja muualla, tuhottiin usein samalla suuri määrä *siviiliasumuksia* niissä olevine siviilihenkilöineen sekä erityistä suojaa nauttivia rakennuksiakin kuten sairaaloita, kirkkoja ja arvokkaita historiallisia muistomerkkejä. Kokonaiset suuret kaupungit pantiin tällöin maan tasalle. Ainakin käytännössä tämä toiminta sai kielletyn *terroripommituksen* leiman ja — aikaisemmin niin ikään yleensä tuomittujen — *paloammusten* käyttö tuli aivan yleiseksi. Saksa, joka näistä pommituksista joutui ehkä eniten kärsimään, otti vuorostaan käytäntöön ns. *kostoaseita*, mm. eräänlaisia kauaksi kantavia mutta varsin epätarkkoja reaktioammuksia. Kahteen Japanin kaupunkiin pudotetut kaksi *atomipommia*, jotka surmasivat yhdellä kertaa useita kymmeniätuhansia siviilihenkilöitä ja saivat aikaan valtavia aineellisia menetyksiä, kruunasi ja päätti tämän pitkällisen ja ankaran sodan.

Vaikka rauhan palautumisesta on jo kulunut joitakin vuosia, ei tähän mennessä ole vielä ehditty ryhtyä tarkistamaan sodankäynnin oikeusnormeja, samoin kuin sodan aiheuttamat poliittiset järjestelytkin ovat yhä osittain suorittamatta. Sotien rajoittamisen kannalta on kuitenkin pidettävä huomattavana saavutuksena, että nyt on perustettu uusi maailman- ja rauhanjärjestö, *Yhdistyneet Kansakunnat*, jolla on vahvempi organisaatio sekä suuremmat voimakeinot ja siis paremmat mahdollisuudet kuin edeltäjällään, Kansainliitolla, ylläpitää yleistä rauhaa, mikäli vain hyvää tahtoa on ja yksimielisyys säilyy sen johdossa olevien valtojen kesken. Asevarustusten rajoittaminen ja atomienergian kansainvälisen valvonnan

järjestäminen kuuluu myös sanotun järjestön ohjelmaan, mutta kumpikin kysymys on vielä ratkaisematta.¹⁰

Kansainvälinen Punainen Risti on jatkanut viime sodan keskeyttämää toimintaansa siviiliväestön sodanaikaista suojelua ja sodankäynnin inhimillistämistä koskevalla alalla, ja kesällä 1948 on tarkoituksena lopullisesti hyväksyä sen tässä valmistamat sopimusluonnokset, minkä jälkeen kokoonkutsuttavaksi suunniteltu diplomaattikonferenssi saa päättää niiden kohtalosta.

Lopuksi on vielä lyhyesti kosketettava sotaoikeuteen kohdistuvaa viimeaikaista tieteellistä toimintaa. Tällöin on erityisesti viitattava *Kansainvälisen oikeuden instituutin* aikaansaannoksiin tässä. Jo v. 1880 instituutti hyväksyi *maasodan ohjesäännön*, jolla luonnoksella ilmeisesti on ollut vaikutusta Haagin rauhankonferenssien töihin, ja v. 1913 instituutti sai valmiiksi *merisotaoikeuden sääntökokoelman* sekä pari vuotta aikaisemmin erään *ilmasotaa* koskevan päätöslauselman. Tämän lisäksi on yhdistys monesti muulloinkin käsitellyt sota- ja neutraalisuusoikeudellisia kysymyksiä. — Ei liioin ole väheksyttävä *International Law Associationin* ja eräiden amerikkalaisten tieteellisten yhdistysten kuten *The American Society of International Law'n* toimintaa.¹¹

¹⁰ Järjestön tarkoituksperiin kuuluu myös kansainvälisen oikeuden kodifioiminen ja kehittäminen. Toivottavasti tämä toiminta ulotetaan sotaoikeuttakin koskevaksi.

¹¹ Sotaoikeutta käsittelevistä huomattavimmista erikoisteoksista ovat ensi sijalla mm. belgialaisen A. Rolinin teos: *Le droit moderne de la guerre*, Bryssel 1920—21, ja itävaltalaisen J. Kunzin aikaisemmin mainittu teos. Merisotaoikeudellisista tutkimuksista lienee jatkuvasti paras v. 1915 Stuttgartissa painettu saksalaisen H. Wehbergin teos: *Das Seekriegsrecht*. Maasodasta ei ole valitettavasti olemassa mitään laajempaa kokonaisteosta. Saksalaisen Chr. Meurerin Haagin I rauhankonferenssia käsittelevä teos on varsin ansioikas, vaikkakin osittain vanhentunut. Ilmasodan alalta mainittakoon erittäinkin englantilaisen J. M. Spaightin lukuisat erikoisteokset ja ranskalaisen J. Kroellin teos: *Traité de droit international public aérien II*, Paris 1936.